

Кочина Олександра Сергіївна

здобувач кафедри цивільного, господарського та
адміністративного права та процесу
Чернігівського національного технологічного університету

ПРИНИЖЕННЯ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Відповідно до ст. 23 Цивільного кодексу (далі - ЦК) України від 16 січня 2003 р. № 435-IV моральна шкода, на рівні з фізичним болем та стражданнями, може полягати у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи визнаються

Цей підхід до розуміння поняття «моральна шкода» є найбільш дискусійним, оскільки включає питання моральної шкоди юридичних осіб, яке не залишає байдужим майже кожного вченого-цивіліста, який працював над темою «моральна шкода». Але в даному дослідженні ми свідомо випускаємо факт приниження ділової репутації юридичної особи як підставу для відшкодування моральної шкоди, оскільки на нашу думку, юридична особа за своєю природою не може відчувати страждання, тому вона не може зазнавати моральну шкоду, і, відповідно, у неї не може виникнути права на її компенсацію.

Конституція України проголошує, що честь і гідність людини наряду з її життям, здоров'ям, недоторканістю і безпекою визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3), а ЦК України визнає зазначені категорії як особисті немайнові блага, які охороняються цивільним законодавством (ст. 201), не розкриваючи їх змісту.

Вже багато років поняття «честь», «гідність», «репутація» вивчалися і досліджувалися багатьма науками (етикою, філософією, правом, психологією), що вказує на складність та багатоманітність даних явищ. Дані поняття є достатньо широкі за змістом та глибоко діалектичні за своєю

природою. До тепер серед науковців не існує єдиної думки з приводу дефініції даних понять. Їх розуміння знаходимо у багатьох джерелах - тлумачних та галузевих словниках, посібниках з філософії, етики, юриспруденції, психології.

У Словнику російської мови С. І. Ожегова поняття «честь» трактується у чотирьох значеннях: по-перше, це гідні поваги і гордості моральні якості та етичні принципи особистості; по-друге, це гарна, незаплямована репутація, добре ім'я, по-третє, цнотливість, непорочність (жінки), і, по-четверте, це шана, повага [1, 766-767]. В свою чергу, С. І. Ожегов визначає «гідність» як сукупність високих моральних якостей, а також повага даних якостей в собі [1, 152-153].

Філософський енциклопедичний словник містить наступне визначення честі – це визнання, яке навколишні добровільно висловлюють як носію здійснених в ньому і ним самим індивідуальних цінностей (повага); то визнання (самоповага), з яким людина ставиться до себе як до особистості (почуття власної гідності) або якого, на її думку, вона має право вимагати від людей свого соціального кола (марнославство) [2, 512]. А відповідно гідністю є вираз особистісної цінності людини [2, 144].

Філософсько-етичне розуміння даних понять має для права неоціненне значення, оскільки допомагає найповніше відобразити такі багатогранні явища, як честь, гідність та репутація людини, та напрацювати найбільш точне їх юридичне формулювання.

Більшість вчених-цивілістів, таких, як наприклад, А. Л. Анісімов [3, 4], С. М. Братусь [4, 85], Д. Д. Луспенік [5, 8], вважають що під честю необхідно розуміти об'єктивну соціальну оцінку особистості, яка формується у відповідності з суспільно значимими вчинками, діями людини та відображає відношення суспільства до громадянина. А гідність - це самооцінка особою своїх моральних, професійних та інших якостей.

Привертає увагу дещо інший підхід до розуміння даних понять, який полягає у їх тлумаченні з точки зору об'єктивної та суб'єктивної сторони. В

свій час таке розуміння започаткував В. О. Блюмкін, який наголошував на тому, що честь - слово ємкісне, і значень у нього кілька. Насамперед – це добре ім'я окремої людини, колективу чи якоїсь великої групи людей, їх позитивна моральна репутація (на відміну від безчестя-негативної моральної репутації). Честь особистості, так само як і її безчестя, виникає й існує в громадській думці. У цьому сенсі, вказував вчений, моя честь знаходиться не в мені, а в свідомості знаючих мене людей, в громадській думці колективу і т. д. Але все ж вона залишається моєю честю, бо складається як оцінка моєї поведінки, всієї суспільно значимої моєї діяльності [6, 23-24].

І. В. Тюленєв, досліджуючи дану тему, зазначає, що у розумінні гідності, так само як і в розумінні честі, існують дві ознаки - зовнішня (об'єктивна) і внутрішня (суб'єктивна). Об'єктивний аспект гідності, на думку вченого, полягає у визнанні людини найвищою цінністю, оскільки внутрішня сторона категорії гідності пов'язана з внутрішнім світом людини, його світоглядом і переконаннями, здатністю поступати відповідно до прийнятих у суспільстві моральними вимогами і нормами, тобто пов'язана з почуттям і усвідомленням своєї моральної цінності й корисності суспільству [7, 19].

При більш детальному аналізі понять «честь» та «гідність» варто звернути увагу на те, що деякі науковці вказують на їх тотожність (І. Ной, В. Осадчий, А. Піонтковський, Л. Сугачов) [8, 90]. Але не дивлячись на те, що дані поняття дійсно схожі, в їх основі лежать єдині моральні та ціннісні критерії, все ж вони є різними. Дані категорії мають свою етимологію, історію, склалися і розвивалися як самостійні поняття, отже, вважаємо за правильне приєднатися до тих вчених, які розглядають ці поняття в єдності, але вбачають певні особливості, властиві кожному з них. Як уже зазначалося, честь - це громадська оцінка особистості, а в гідності на перший план виходить суб'єктивний момент, її самооцінка.

В тісному зв'язку з честю та гідністю знаходиться поняття «репутація», або ж як зазначається в ЦК України «ділова репутація», яка на відміну від перших властива не лише фізичним особам, а й юридичним.

А. Л. Анісімов зазначає, що ділова репутація громадянина визначається рівнем його кваліфікації та характеристикою професійної діяльності, а юридичної особи - оцінкою виробничої або іншої діяльності відповідно до його правового статусу в умовах підприємницьких та ринкових відносин [3, 4].

На відміну від честі, яка може бути лише позитивною, ділова репутація може бути як позитивна, так і негативна. Позитивна ділова репутація становить важливу частину професійного успіху для людини, вона являє собою погляд на певні професійні якості людини (майстерність, знання своєї справи, надійність тощо).

В Енциклопедії цивільного права України ділова репутація визначається як особисте немайнове благо, під яким слід розуміти усталену оцінку фізичної особи, що ґрунтується на наявній інформації про її позитивні та негативні суспільно значимі діяння (поведінку), як правило в певній сфері (професійній, підприємницькій, службовій і т. д.), що відома оточуючим, і в силу цього відображена в суспільній свідомості, як думка про особу з точки зору моралі даного суспільства чи соціальної групи [9, 738].

Отже, честь, гідність та ділова репутація громадянина є поняттями достатньо широкими, взаємопов'язаними, але в той же час нетотожними. Порушення будь-якої з цих соціально-правових цінностей призводить до певних негативних наслідків, пов'язаних з втратою нормальних громадських зв'язків, втратою певного статусу, впливають на кар'єру та професійне зростання, тому дані категорії потребують належного правового захисту, одним з яких виступає відшкодування моральної шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57000 слов / Под ред. докт. филол. наук, проф. Н. Ю. Шведовой. – 16-е изд., испр. – М.: Рус. яз., 1984. – 797 с.

2. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 576 с.
3. Анисимов А. Л. Честь, достоинство, деловая репутация под защитой закона. - М.: Норма, 2004. – 88 с.
4. Братусь С. Н. Предмет и система советского гражданского права / Братусь С.Н.; Всесоюзный институт юридических наук. Курс советского гражданского права. - М.: Госюриздат, 1963. – 197 с.
5. Луспеник Д. Д. Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Луспеник Д. Д. – Х.: 2003. – 20 с.
6. Блюмкин В.А. Этика и жизнь. - М.: Политиздат, 1987. – 111 с.
7. Тюленев И. В. Защита чести, достоинства и деловой репутации по российскому и международному законодательству : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Тюленев И. В. – М., 2010. – 28 с.
8. Підгородинський В. Поняття честі та гідності особи / В. Підгородинський // Вісник прокуратури. - 2009. - № 10. - С. 88-94.
9. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2009. – 952 с.